

Faruk İremet

Zonê Ma Zazaki

Neşir: Neşirxaney İremet

Pera serî: Baba Qef

© *Faruk İremet*, Elun/September 1996

ISBN: 91 - 97 20 69 – 8 – 9

*O kî, kame yê şar biyayenê xü rê wêhêr nê vicêno,
hetê şarê binan ra zi nino hêstbnayış. Jewbiyayenda
welatê şaran miyan dî cayê xü
girotên kame yê xü rê wêhêr viciyayena beno.*

Ferqê Zıwanê Zazaki, Kirdaski u Tırcki

Jewbiyayena mabêndê zıwanan u kokê cı ey xürub da zıwanan ra u qısan u rıstandê cı yê en kihanan ra yeno pêzanayenî (fahmkerdenî). Zıwan zaney qandê nêy verê xü danê (kenê) çidê kihanê. Kokdê ê zıwani ra, namedê vılık, heywan u çiyê naturî xü rê kenê çımeyê ê zıwani u wuni qerar danê kî, no zıwan koti ra yeno u kokê cı reseno koti. Qandê kî vılabiyayen u vetena zıwani bî wênena (resim) destpêykerdo. Wêney zıwani rê biyê kok, qandê dayen u girotena mabênda hinsanan u zıwano kî mabêndê hinsanan dî vırazyayo / peyda-kerdo.

Hinsanê kî zey qebilan heyatê xü ramito, demo kî, qebileda xü ra şıyoqebilena, dewda xü ra şıyo dewna u welatê xü ra şıyo welatna, karekterê zıwandê qebileda xü zi bî xü ya berdo. Hediseyê macirey u koçkerdenî kî dınyan dî biyê, ê benê sedemê zıwan vılabîyayenî.

Ser 1813 dî Thomas Young "Sansıkritki, Yunanki, Latinki, Keltki, Almanki u zıwanê iraniyan bî jew zıwani ra peyda biyê" u nêyrê zi name dayo u vano; "Zıwanê Hindi-Awrupî" u ê kî bî no zıwana qısey kenê ina zi şarê "Ari yê."

Minak:

Zazaki	Tırcki	İngilizki	Swêdki
Esto	Var	There is	Est (S. Kihan)
Hag, hak	Yumurta	Egg	Ägg (eg)
Estor, hestor	At	Horse	Häst (hest)
Nak	Göbek	Navel	Navel
Por	Saç	Hai	Hår (hor)r
Sol	Tuz	Salt (solt)	Salt
Verg	Kurt	Wolf (volf)	Varg
Va (tı seva?)	Ne (Ne dedin?)	What	Vad (Vad sa du?)

Şaro kî bahdê ma ameyo mabêndê Dicle u Fırati (Mezepotamya kihanî) ma tesirdê zıwandê inan bın dî mendê u inan ra qısey deyn girotê. Misal İraniyan ra, Asuriyan ra, Ermeniyan ra, Huriyan ra, Medan ra, Hititan ra, Sümeran ra, Yunan ra u her wuna. Qıseyê kî ma inan ra girotê zıwanê ma miyan dî estê. Labırê no nino no mane u hêsap kî, Zazaki lehçeyêdê nê zıwanano u no qanıtê lehçe niyo u gere niro o mane zi.

Lejan, cengan u kapitalizasyon u sedemê ticaretey (raya heriri/ipeki) eyne wextı tesirê zıwandê ma Zazayan kerdo. Labırê qe jew şekla kùltürê ma dî vıryayışê girdi peyda nê kerdo. Kùltürê Zazayan zi zey zıwandê Zazayan xü pawito u niyameyo vırnayenî. Tay şaxsiyetê écebi kî, teoriyên xü ya wazenê Zazaki, nêy rê êy rê bikerê poçiki u kenê diyalektê zıwanan dê binan wuni aseno kî, ê zıwanê, kùltürê Zazayan nas nê kenê u êy ra zi zaf duriyê

Heqîqeten, bî raştey ê wazenî zıwanê ma Zazaki, lehçey jewna zıwani bîvinê se, vanê na raştey xü pêy nêrêzê u bîvinê. Zıwanê ma Zazaki wunibo se nezdiyê zıwandê Îraniyo. Cırê vacê lehçey zıwandê Îrani daha raşt beno. Labirê vanê verê heme çî kes nêy bî tarix, bêlge u ilmi bîdo ispat kerdenî. Zıwan zane yê Hindi-Awrupi bî kedenandê xü ya dayo ispatkerdenî kî, zıwanandê kehanan ra jew zi zıwanê ma Zazakiyo.

Kitabêno bî dest cilt bî nameyê "Encyclopedia of Languages and Linguistics" (Ansklopedi ser zıwan u linguistik) pel 4780 dî bî nameyê "Turkey; Language Situation" (Turkiye; Halê Zıwani) nêy çî ameyo nuşnayenî; "The languages spoken in Turkey are Turkish, Kurdish (Kurmanchi), ZAZA, Cherkess, Aghem, Laz, Georgian, Arabic, Armenian e.t.c" (Ê zıwani kî Turkiye dî yeno qıse kerdenî nêyê; Tırkkî, Kırdaskî (Kürmanci), Zazakî, Çerkezki, Abkaskî, Lazkî, Gürckî, Êrebkî, Ermenikî u.ê.b.) Êynî kitab, êynî pel dî nê zi yenê nuşnayenî; "Turkish is spoken throughout the country. Kurdish, with its dialects, and Zaza are spoken mainly in eastern and southeastern Anatolia" (Zıwanê Tırkkî heme Tırkiye dî yeno qıse kerdenî. Kırdaskî u dialektê Kırdaskî u Zazakî rojawan u çepêrojawanê (Güneydoğu anadolu) Anadolu dî yeno qıse kerdenî.) Êynî kitab u êynî pel dî nêy zi vano; Ê kî teberê sukan, dewan dî Zazakî u Kırdaskî qısey kenê, tenya zıwanê zanê. Yani ya Kırdaskî, ya zi Zazakî qısey kenê. Eger merdım bıwazo bewno u kelimeyê Zaza na kitab dî bîvino, ze kî tēyestey dî nuşnayo "Zaza" bewnî "Dımlı" u qandê Dımlı zi no ameyo nuşnayenî; "Dımlı, zıwanê no Hindo-ari, İrani yanzi Hindo-awrupi yo." Yani tiya dî nêvano Zazakî lehçe yan zi diyalektê Tırkkî, Ermenikî, Farskî, Asurkî, Erebkî, Kırdaskî yo, vano zıwanê Zazakî. Qandê kî nuşkar, zıwan zaneyê (linguistê) Awrupi wuni vanê u qandê êy ma yê zi, êy nê vanê. Şarê ma miyan dî kes nê vano diyalektê ma, yan zi lehçeyê ma. Merdım kamcin dewij yan zi Zazay ra pers kero;

-Tı bî kamcin lehçeya qısey kenê/kena? Sıfte ina wuni şımarê bewnê u dıma bıhuwê u vacê;

-Lehçe çıçı yo? Eger şıma persê xü bıvırnê u wuni pers kerê;

-Tı bî kamcin zıwana qısey kenê/kena? u ina vacê;

-Ez bî zıwanê Zazakî qısey kena. Qandê kî mı bî xü nêy çî tecrübe ke, bî xü dewij u şarê ma ra persê wunasini pers ke u ina vatenê mı "lehçey" rê huway. Ê kî Zazakî zanê. Ê kî zıwanê maya ina yan zi piyê ina Zazakî yo şenê şırê "lehçe, diyalekt" maya xü ra, piyê xü ra, pıranê xü ra u gırdanê xü ra pers kerê.. Diyalekt çı çıyo?

Zıwan: O kî merdım bî êya fikrê no, o kî merdım bî êya his keno u şeno bî kelimeyena yan zi bî hereketana (işareta) vaco. Eger bî teori yê Stalinisti merdım vaco se. Zıwan şartê şar biyayen ra jewa. Yani şarêno welatê cı esto, dewletê cı esto o wext zıwanê cı zi esto.

Diyalekt (lehçe): Zıwanê kî tenya mıntıqayê dî yeno qıse kerden. Zıwanê no lokal.

Mesela, zıwanê Swêdi (İsweçi) u Norweci zaf nezdiyê pêyê. Heta merdım şeno vaco eyne zıwano. Labirê Swêdi çî wext vanê Norweci nêvanê diyalektê ma. Vanê, zıwanê Norweci. Mesela Finlandi qandê zıwanê Estoni (Estonya, Estland) u Letoni (Letonya, Letland) nêvanê diyalektê ma yo. Vanê zıwanê Letoni u Estoni (kî nê zıwanan zaf nezdiyê Finlandi yo). Tabi no zi dewlet biyayen ra yeno. Bî küşat vaca se, qandê mı zi zıwan noyo;

Zıwan; şar kî dewleta cı esta, vala (desmala, bayrax) cı esta, şar kî eskerê cı esta...

Dialekt (lehçe); şar kî dewleta cı çınya, şar kî desmala cı çınya (yan zi esta labirê resmi niya), şar kî eskerê cı çınya...

Çı wext ez nêy çiyana nuşnena u wanena, ez şıma wextanê kışana. Ez şıma verê rönensans, verê rojni biyayena Awrupa. Çı wext Kopernikus (1473-1543) ser 1600 dî ser "Sistemê Tiji" teoriyê xü nuşna

u eşkere ke, heme dınya, kilise u papazan girot xü ver. Kopernikus vatê; "Dınya cayê xü dı sabit niyo, bı ekis hem çorşme xü dı hem zi çorşme tiji dı doş beno. Doş biyayena cı çorşme dı tiji, serê gino". Kopernikus zi zey dı Galileo papaza, kilise ra u vinayışê cı kıhanan ra, tepamende (bağnaz) ra heqê xü giroto. Dıma Kopernikus, Galileo destê xü eşto ser fikranê (vinayışê) neweyan. Rayê Kopernikus domna u çiyê newe nuşna. Galileo Galilei (1564-1642) bı deney u bı teoriyê xü bı matamatika formülê kerdo u êy ra precipê "Dinamik" vırašto. Kopernikus u Galileo xü destanê Engizisyon (mehkemeyê kilise) u merden ra reynay. Qederê ina zeydê qederê Giordano Bruno nêbi yo. Giordano Bruno dıma hewt ser hepıs, rih cı dı (sax) ame veşnayeni. Heta ser 1835 heme kamcin kitabı kı nuşnayê "Dınya doş beno" velakerden, çap kerden u wendenê nêy kitabın yasax bi. Dısey ser kilise nêy vinayışa inkar kerd.

"Merdim çı wext fikrêno se serbesto, yan zi beno serbest" vano Albert Bayet. Vatenêno çı weş. Çı wext merdim fikrê newe, çiyê newe nê fikiryo u ina ra zi çiyê newe nê vırazo se, o insan serbest niyo. Qandê co, fikirê newe rê her wext gere merdim akerde bo u munaqaşe bikero. Çıçı rašto, çıçı raşt niyo o gürwe ilmi u bı formülana beno. Çiyê raşt çıçı yo u çiyê xelet çıçı yo? Çiyê xelet, çiyê raşt esto? "Nê, çiyê xelet çiyê raşt çıno. O çı kı qandê mı rašto, beno kı qandê jewna raşt nêbo." Eger ma nêy qabul kerê o wext ma şenê roşê u pê dı qısey bikerê. Bı linci eştena, bı vatenê veng u bêdelil qıse kerden cehaletê insani nişanê merdimi dano. Bı kitap wendena, xü rê mewki u ca vıraştına merdim roşnavir nêbeno. O kı şeno çiyê newe binuşno u şeno çiyê kı kes nêşeno qısey bikero, şeno qısey bikero şeno bibo roşnavir (aydın). Roşnavirey (Entellektüel) bı cesaret, bı camerdeya beno. Heme çı rê "E" vatenı, heme qılpan ra tepışteni merdim nê keno roşnavir. Ma ê çiyê kı kes nê şeno qısey bikero, akenê. Ma o tareyeya şananê xıyanet ra, ma lepanê zordestey ra, ma mij u dumanan miyan ra fikranê xü, kokê xü vecê hol. 1210 dı kitabınê, fikranê Aristoteles yasax bi. Ê kı nêy kitabı bıwaneyê ameyê kıştını. Ê se bi? Fikir u vinayışê Aristoteles, Galileo, Kopernikus, Copernic, Nicolas d'Autrecourt, Civan Aucassin, Michel Servet (qandê fikranê xü adır dı ame veşnayeni), Giordano Bruno (qandê fikranê xü adır dı ame veşnayeni) ma bı eziyetana fikrê nê insana amey vırayış. İna rê zi vatê xayin. İna rê zi vatê nêzan. Ê se bi? Tarix kam ra hesabê xü pers keno? Şowalye yê cıwan La Barne bı destê kilise ya ame kıştını. Sucê cı; kitabê kı kilise yasax kerd bi ina wend bi. La Barne, qandê kı kitabê "Qısebendê Felsefe" wend bi ame kıştını. Şıma zanê çı ame sere yê cı.? Verê zıwanê cı yeno cıkerdenı, dıma sere yê cı canê cı ra birnenê u badoyını zi leşê cı erzenê adır. Qandê "Qısebendê Felsefe". Bewnê roşnavirê Awrupi se vanê.

Montesquieu; "Tepamende (bağnaz) fikir, fikrê no gêjeyo"

Voltaire; "Tepamendişey dınya, bı guniya suwax kerdo"

Diderot; "Tepamendişey o çiyê kı pize yê merdim qelıbneno"

Helvetius; "Tepamendeyey ze kardi belayê sere yê insanın o"

"Eger merdim nêşeno fikranê xü akerde vaco se, mabênê insanın dı azadı ra behs kerden nêbeno" Voltaire (heme heyatê xü, Voltaire bı xü lepanê Qıralan u kilise ra rema u zindanan bı warê cı). Qandê çıçı tı yê nêy çiyana nuşnenê? Şıma do pers kerê. Heme, qandê no çiy bi. Tarix dı bı zordereya u bı linci eştena felsefe, fikirê newe nêmerdo. Ser zıwan, ser kar u xebatê ma nıka ra zaf kesa ecız kerdo. No yeno nuşnayeni, no yeno vatenı. Tabi gere merdim sıfte xü rê u çıçı kerdena xü rê bewno u dıma jewnan rê çiy vaco.

Rojê İsa çı bıvino, şaro si erzeno cinê kê rê. Cinêk kewto erd u nalin keno. Çımanê şari zeydê adıra veşeno, wazenê cinêker bıqışê. İsa vicêno verni u vano; -Şıma yê qandê çı çı na cinêker si kenê?

Şar miyan ra jew vano;

-A cınya fehşa u güna yê cı zafa.

İsa zi vano;

-O kî güna yê cî çinyo u zano pako siyê sıfteyını o berzo. Tabi kes si nê erzeno...

Ma zi vanê; "O kî zano ma bî destanê tari kar u barê xü kenê, o kî zano ma yaremetey u maes destanê tariyan ra ginê, gere vacê nê çi çici yê? Heger ina hendî çiyê mühim destanê tariyan ra şenê se peyda bikerê/bigirê maene nêy çi noyo kî ma eyne destanê tariyan rê kar kenê. Çiy kî merdım vano u nuşneno gere merdım zaf diqat bikero u merdım bızano gere merdım se vano. Eger ma pers nêkerê se, ê do jewna pers bikerê. Beno beno kî, wext bî wext merdım qelpeya xü pak bikero, linci erzeno ser insananê binan. Şar ehmaq niyo. Şar kerdenê merdımmanê wunasinan xü vira nê kerdo..." Ma zi ehmaq niyê, ma zi zanayê kî, çiyê kî ma binuşnê zaf nasyonalistan (fikirê xü faşist, vatenê xü dî hümanist u sosyalist) ecız bikero Politiqa yê wunasin Mabênê Rojawan (Ortadoğu) dî her wext bî destanê dewlatan dî biyo kay. Tırki, Farisi u Erebi qandê zıwanê Kırdaski nê vanê diyalektê ma yo? Ma nêy zi, zeydê politika yê dewlet niyanê kar. O kî ma ser çi nuşnenê u vanê, wuni aseno kî xocayanê (öğretmen) xü ra çiyê "rındi (politika)" mısayê. B R A V O...

"O kî zano qandê çici ciwen o, zano senin zi bicıwyo." vano; Nietzsche.

Nika, wextê ma yê newe dî nezdiyê 6000 zıwan yeno qısey kerdenı. Nina ra tenya, ze kî lingivist Michael Kraus, Üniversite yê Fairbanks (Alaska), 01.06.1996 dî pêserokê New Scientist dî vano; "Dınya dî tenya nezdiyê 600 zıwan cayê xü qeyım/hewıl kerdo u şeno bicıwyo."

Bol zıwani tenya bî qısmê insanan yeno gürweynayenı u zaf zıwan zi tehlikeyê vını biyayenı ciwêno. Zıwanê heri werdi zıwanê AORE yo. Na zıwani, Cumhuriyetê Öre Vanvata dî laverê derya yê merde (ölü deniz) dî, tenya bî hetê merdımêna yeno qıse kerdenı. Qısmê zıwani vını benê u qısmê zi newede ra xü rê formêdo newe danê. Na formê newe zi tekniki yo. Yani, ver şiyayena teknik, tenya ciwyayışê merdımmandê nê, ser ciwyayışê zıwanan zi xü mısnenı. Qandê kî zıwani birê nezdiyê pê, bol welatê Awrupi nêy vatenê tekniki nê vırnenê u a nameyê orjinal kar anê. Na zi çiyêdo bol weşo. Tabi gerek zıwani kokê xü bıpawo. Mesela zazaki ma şenê nameyê televizyonı bî vırnê u bî kerê bewnayox yanzi radio (radyo)bikerê goşdayox. Nêy çiy suni yo (tabi niyo). Welatê kî xü pak amoreno, vatenê newey vırazeno. Na zi nêweşeya, wêhêr vıcyayena (kolonyalizım o).Qandê nêy çi zi hezarana nümuney estê. Qısey, orjinê xü dî biresê rındo. Laberê qıseyê suni, wext beno miyanê têyestey dî bêmanetey vırazeno. No zi qandê zıwan çiyêdo rınd niyo. Qandê co merdım kêberê zıwani her wext akerde verado. Kî, zıwananê binan ra vateni bêgümrük bikewo zıwan. Na faqireya zıwani niyo. Bî ekıs, zengin biyayena zıwani ya. Mesela İngilizi dî hezaran a (ne kî sedan a) vateni u namey estê. Nina latini ra, Greki ra (Yunani ra), İrlandi yê kıhani ra, Firansizi ra, İspani ra u.a.b ra giroto. Na çi tenya zıwan dî nê, kültürê şami dî u ê komê şarê dî zi xü mısnenı. Verni şiyayena zıwan, bî goni yê taze ya beno. Na goni zi miyanê rıhı dî bî newedera rıjyayen a beno. Şar rıh, goni zi zıwan o. Goni miyanê rıh dî, zıwan zi miyanê şarê xü dî doş beno. Qandê co zi, gerek her merdım bî zıwanê xü ya bıfikir yo, qısey bikero u bıwano. Zıwanê xü ra şermayayenı gürweyê merdımê zanê niyo. O kî zıwanê xü ra şermayeno qeçekanê xü rê zi na şermê xü ze leyma dısıkneno u qeçekanê ina bî na şerma resenê u xü komê zıwanan dî nimçe vinenê. Na çewtey, çewteya qeçekan niya, çewteya ê may u piyan o. Aylê (familye) yê kî zıwanê may u pi yê ina Zazaki yo u qeçekanê xü rê Zazaki nê mısnenê u zıwan na bini mısnenê kokê xü inkar kenê u kokê xü mezatan dî ercan roşenê.

Welatanê Awrupa dî heqê her zıwani u diyalekti mekteban dî wenden u mısınayenı esto. O kî wazeno qeçekê ina bî zıwanê may u pi yê xü ya qısey bikero rışenê na mekteban. O kî, cınya cı yan zi camêrdê cı Awrupi yo (Almani, Swedi, Firansizi u.a.b) hem bî zıwanê maya xü mısene kar anê, hem zi şenê zıwanê pi yê xü mekteban dî bımısê u bıwanê. Nina rê çend nümuney wazena bıda u nêy nümuney hirê hebi yê. Nêy nümuney ser hirê camêrdê Zaza yo u cınya nina ra dî (2) hebi Zazay niyê. Jew cınya cı Tırk a, ê dıdı cınya cı Zazaya, ê hirê cınya cı Kırdas a. O kî cınya cı Tırk a qeçekê êy bî maya xü ya Tırkki u bî pi yê xü ya zi Zazaki qısey keno. Ê dıdı zî qeçek bî may u pi yê xü ya

Zazaki qısey kenê. O kî cıya cı Kırdas a bı qeçekanê xü ya kırdasi qısey kenê u qeçekanê xü rê mekteb dı xoca yê zıwanê Kırdaski wazenê. Laberê nımuneyê mı boli yê. Ze kî hem cıya hem zi camêrd Zazayê laberê bı qeçekanê xü ya, yan bı zıwanê Tırki yan bı zıwanê Swêdi yan zi bı zıwanê Kırdasi qısey kenê. Ninan ra bolê cı zi kêy xü dı na zıwanan têmeıyan kenê. Qeçekı çıçı benê? Qeçekı kami benê? Qeçekı kamcin welat ra benê? Qeçekî nêy çı nê zanê. Qeçekı piskolojik xerpênê u dest bı zur kenê, benê zurker. Qeçekê wunasini senin şaran miyan dı benê bê kamey u na bê kamey biyayenı qeçekı keno ésebi u keno har. No zi çewtey a ê qeçekı nê, ê piy u mayan o.

Qandê çıçı sere dı mı ca da vatenê Nietzsche, "O ki zano qandê çıçı cıwen o, zano senin zi bıcıwyo." Heme qandê nêy bi; "Çı wext ma estê cıwyayenı esto. Cıwyayenı bı ma ra mıreno. O kî ma dım dı maneno zıwan u şarê ma yo." Qandê co zi gerek merdım zıwanê xü rê wêhêr bıvıcyo u ay bı xerıpnayış ra bıreyno. Qeçekanê xü rê kokê xü bıdê sınasnayışı. Miyanê şaran dı qeçekanê xü bıkerê wêhêrê kamey. Zıwanê Zazaki u diyalektê (lehçeyê) Zazaki biyarê nezdiyê pê. Qeçekanê xü bı qeçekanê Zazayan ra bıdê sınasnayış.

No çiyê kî mı nuşnayo kısımlı vaco, na nuşte dı tepamendişey nımteyo, yan zi vacê na tepamendişey a. Ez bı xü na vinayış dı niya u poçikê na vinayış zi nê tepışena. Heta tiya dı ez şena tay nuşê en wêhêrê vinayışê gırd, filizof Bertrand Russell bi açarna. Na nuşı cevabê Bertrand Russell persê Woodrow Wyatt'i rê yo.

Wyatt - Semed to miletperwewey çiyê do rındo, yan zi xırab o?

Russell - Gerek merdım miletperwewey a kùltür u politika pêra bı abırno. Ewro hetê kùltürı ya jew rengêyeya dınyay kî xü miyan dı fineno çiyê do bê tam o..... Edebiyat, senét, zıwan dı u heme vırnayışê karê kùltürı dı miletperwewey merdım şeno bıwazo. Laberê heger merdım hetê politika bigiro dest se, miletperwewey bol xırab o u na zi ze aw zelal a. Merdım nê şeno bı çiyê yapolitika yê miletperwewey raşt fino u ez inan nê kena kî çiyê wunasini zi merdım şeno bıvıno.

Miletperwewey, heqê ma yê kame u şar biyayenı geyrayışı dı nê, gerek hemver ma, ramnayena o politika yê inkari u dışmeney a çımsurey dı biro vinayış.

Nıka zi wazena "dialektê" ma u DİALEKTÊ (ê ki zıwanê ma 'lehçe' hesabnenê ina zi şenê bewnê) bini bı çend nımuney a bıda pêhet. Çıçı zeydê pêya yo u çıçı zeydê pê niyo ma piya bıvinê.

Qısebend

	Türkçe	Zazaca	Kürtçe
1	Ağlamak	Bermayış	Girin
2	Ağız	Fek	Dev
3	Aç	Vêşan	Birçî
4	Aç!	Akı!	Veke!
5	Açmak	Akerdiş	Vêkırın
6	Acı	Nu	Tûj
7	Acı	Tun (guzi)	Tûj
8	Açılmak	Abyayış	Vêkırın
9	Açılmış	Akewtış	Vêbûn
10	Aşağı indirmek	War kerdış	Ber bi jêr kirdin
11	Akşam	Şan	Êvar
12	Alt-üst	Verdim	Berpêş
13	Alın	Çare	Enî
14	Amca kızı	Dedkêyna	Dotmam
15	Amca oğlu	Deza	Pısmam
16	Anne	May	Dê
17	Arka	Dım	Paş
18	Arkadaş	Embaz (olwaz)	Heval
19	Arkası	Bahdo, pêy	Dawi
20	Armut	Mıroy	Hurmî
21	At (atmak)!	Berzı	Bavê
22	At (atmak)!	Çekı	Bavê
23	At (hayvan)	Estor, hestor	Hesp
24	Atmak	Çekerdış	Avêtın
25	Atmak	Eştış	Avetın
26	Ay	Aşmi	Hîv
27	Ayak	Ling	Pî, pê
28	Aynı	Zey	Wek
29	Ayran	Do	Dew
30	Ayrı	Ciya	Cûde
31	Ayrılmak	Abıryayış	Jı hev cûde kırın,
32	Baba	Pi	Bav
33	Bacı, kız kardeş	Way	Xwışk, xweng
34	Badem ağacı	Vamêr	Dara behiva
35	Badem	Vami	Bihîv
36	Beddua	Zewt	Nifir
37	Bekçi	Qolçi	Bekçî
38	Bel	Miyane	Pışt
39	Bir	Jew, zu	Yek
40	Bir parça	Leteyê	Parçekî
41	Buğday	Xele	Genim
42	Burun	Zinci	Poz
43	Bıçak	Kardi	Kêr
44	Bırak!	Veradı!	Berde!
45	Bırakmak	Veradayış	Berdan
46	Cimri	Kojo	Çıkoz, Destgirtî

47	Çamur	Linci	Celb, herî, mûle
48	Çağır!	Vêyndı!	Banke
49	Çabuk	Rew	Zû
50	Çalmak	Cenayış	Lêxıstın, lêdan
51	Çalmak	Trawutış	Dızı kırın
52	Çalıyor	Tıraweno	Dizî dike
53	Çeşme	Piyar	Kani
54	Çekmek	Antış	Kışandin
55	Çürümüş (ezik)	Hıngılısyayış	Qerimandin
56	Çevirmek	Açarnayış	Vegerandin
57	Çevre	Çorşme	Dor
58	Çocuk	Qeçek	Zaro
59	Çok, fazla	Vêşi	Zahf
60	Çorap	Puçık	Gore
61	Çubuk	Çuwe (şeft)	Ço
62	Çıtırık	Çilk	Dılop
63	Damla	Dalpa	Dılop
64	Davul	Nıqara	Def
65	Dayı oğlu	Xalza	Xwarzî
66	Değiştirmek	Vırnayış	Guhartın
67	Değiştirdi	Vırna	Guhart
68	Değirmen	Ariye	Aş
69	Deli	Xint	Dîn/Şêt
70	Dere otu	Kormit	Dêjnık (tere)
71	Devirmek	Dimdayış	Qulupandin
72	Diğeri	Abını	Yadın
73	Dişi	Mak	Mi
74	Dik!	Bıderzı!	Bidirû
75	Dikmek	Deştış	Dırûtın
76	Diz	Saqe (çaqe)	Çok
77	Dokumacı	Çılag	Karkerê tevnê
78	Dokumak	Çılage	Tevn
79	Dokumak	Ratêynayış	Tevn
80	Dokumacılık	Hiramey	Tevn kirin
81	Dokumacılık	Çılagey	Raçandin
82	Dokuyorlar	Ratenenê	Tevn dikin
83	Domuz	Xoz	Berez
84	Don	Pırên	Kıras
85	Dul	Viya	Bi
86	Dur!	Vındı!	Bıse!
87	Durmak	Vınderdış	Sekinandin
88	Duvar	Dês	Dûwar
89	Düğme	Zırar (gocak,mak)	Bişkov
90	Düğün	Vêyve	Dawet
91	Dün	Vızêr	Duh
92	Dön!	Agêyrı!	Vegerı!
93	Dış kapı	Kêber	Derî
94	Eğri	Çewt	Xwar
95	Eşek	Her	Ker
96	Eşek yavrusu	Sipe	Caj/Kurık

97	Elma ağacı	Sayêr	Dara sêva
98	Erkek	Camêrd	Pêya, mêr
99	Ev	Ban, kêye	Xani, mal
100	Ev	Kêye	Mal
101	Ezik, çürümüş	Hingılısyayış	Qerimî
102	Fare	Mere	Mışk
103	Şafak	Sodır	Berbang, Şefeq
104	Gecikmek	Berey ameyiş	Dereng hatın
105	Geçiyor	Ravêreno	Derbas dibe
106	Geçmek	Ravêrdış	Derbas bûn
107	Gel!	Bê!	Were!
108	Gelin	Vêyv	Bûk
109	Gelmek	Ameyiş	Hatın
110	Getirmek	Ardış	Anin
111	Geyik	Kozpez	Pezkûvî
112	Gezdirmek	Çarnayış	Gerand
113	Gidiyor	Şino	Dıçe
114	Git!	Şo!	Bıçe!
115	Git!	Şo!	Heri!
116	Gitmek	Şiyayış	Çûyin
117	Gülmek	Huwatış	Kenîn
118	Güneş	Tiji (tinc)	Roj
119	Güvercin	Bewran	Kevok
120	Görünmek	Asayış	Xwanê, Xuya kırım
121	Götürmek	Berdış	Bırın, dıbın
123	Hala	Êm, Dad	Met
124	Halk	Şar	Gel
125	Kürek	Hiwe	Bêr
126	Haşlamak	Xaşêynayenı	Kelandin
127	Homurmak	Hurmayış	Xirxirdike
128	Hırsız	Tırotık	Dız
129	Irmak	La	Çem
130	İç!	Bışmı!	Vexwe!
131	İçindekiler	Têyestey	Naverok
132	İçmek	Şımtenı	Vexwarin
133	İçmek	Şımtış	Vexwarın
134	İnce	Tenık	Zirav
135	İsim	Name	Nav
136	İtelemek	Tot (têmdayış)	Kut kirin
137	Kaldırmak	Hewadayış	Rakirin
138	Kaldırmak	Werzaynayış	Rakirin
139	Kale	Dız	Kel (Kela)
140	Kalın barsak	Loqre	Rovî
141	Karıştırmak	Şanêynayış	Tevhev kirin
142	Karıştırıyorlar	Şananê pê	Tevhev dikin
143	Kaş	Bicey	Mijang
144	Kavga	Lej	Şer, Pevçûn
145	Kavun	Beşila	Kelek (Qavûn)
146	Kaynamak	Pêyşayış	Kelandin
147	Kaynana	Vıstewra	Xezûr

148	Kaynat!	Xaşêynı!	Bikelîni!
149	Kaynatmak	Gırêynayış	Kelandin
150	Kaynamak	Gırêyayış	Kelandin
151	Kaz!	Aşanı!	Bikolîne!
152	Kazmak	Aşanayış	Kolandin
153	Keklik	Zerec	Kew
154	Keser	Buxşi	Birik
155	Kesmek	Bıbrını	Jêki
156	Kesti	Bırna	Jêkir
157	Kesti	Cıkerd	Jêkir
158	Konmak,inmek	Anışt	Danin
159	Kucaklaşmak	Pêşyayış	Hembêz kirin
160	Kulak	Goş	Guh
161	Kurt	Verg	Gur
162	Kusmak	Vırıtış	Verişin
163	Kuzu	Verek	Berxık
164	Köy	Dew	Gund
165	Köylü	Dewij	Gundi
166	Köz	Kosewi, xonzıl	Bizot
167	Kılıç	Şemşêr	Şûr
168	Mide	Pize	Zik
169	Nasıl?	Senin?	Çawa?
170	Ne diyor?	Se vano?	Çi dibêje?
171	Ne söyledi?	Se va?	Çi got?
172	O (erkekler için)	Êy/O	Ew/Wî
173	O (kadınlar için)	A (qandê cınya)	Ew/Wê
174	O kadar	Héndıkı	Hoqasa
175	Odun	Koli	Êzing
176	Okumak	Wendış	Xwendın
177	Olmak	Biyayış	Çêbûn
178	Olur	Beno	Dıbe
179	Olmaz	Nêbeno	Nabe
180	Ondan (bayan)	Ay ra (cınya)	Jı wi (jin)
181	Ondan dolayı	Co ra	Jı bo wi
182	Ondan (erkek)	Êy ra (camêrd)	Ji wi (mer)
183	Onlar	Ay	Ew
184	Onlar	Êy	Ew
185	Onlar	Îna	Wana
186	Ot	Vaş	Gıya
187	Öğlen	Dihir	Nıvro
188	Öbürgün	Birro	Du sibe
189	Ölçmek	Peymıtış	Pıvan
190	Ön	Verni	Pêşî
191	Önsöz	Vervatenı	Pêşgotın
192	Pahlı	Vay	Buha
193	Parmak	Gışt, ıngışt	Tilî (bêçî)
194	Pazar	Kırê	Yekşem
195	Pekmez	Rıb	Dıms, mot
196	Pencere	Teqa (şıbak)	Baca, Pencere
197	Pışirmek	Pewtış	Pışırandı

198	Sabah	Şewra	Sibe
199	Sakal	Erdiş	Rî
200	Saklamak	Nımitiş	Veşartin
201	Sancı	Tewatem	Êş
202	Saman	Sımer	Ka
203	Seçmek	Weçeynayiş	Hilbijêrtin
204	Ser!	Rakı!	Raxîne
205	Sermek	Rakerdış	Raxistin
206	Sicim	La	Ben
207	Sonbahar	Wesar	Payîz
208	Sözlü (bayan)	Waştı (cınya)	Dergisî (jin)
209	Sözlü (erkek)	Waşte (camêrd)	Dergisî (mêr)
210	Taş	Si (kerra)	Kevir
211	Allah	Homa	Xuda, xwedê
212	Tavşan	Arwêş	Keroşk
213	Tavuk	Kerg	Mirîşk
214	Ter	Arıq	Xuydan
215	Teyze	Dayzo, yaykîd	Xaltî
216	Teyze kızı	Xalkêyna	Keçxaltî
217	Tilki	Lu, luwer	Rovî
218	Toplamak	Arêkerdış	Berev kirin
219	Toplanmak	Arêbiyayiş	Kombûn,bervbûn
220	Toprak	Hér	Ax
221	Tığ	Goçin	Şûjm
222	Tıraş	Taşıtış	Kurkirin
223	Türkü	Dêr (dêyr)	Stran
224	Uyanmak	Aya biyayiş	Şîyar bûn
225	Uzun	Derg	Dirêj
226	Üç	Hirê	Sê
227	Üşüme	Cemıdayiş	Qerisandin
228	Üzüm	Engur	Tirî
229	Var	Esto	Heye
230	Vurmak	Pırodayiş	Lêdan
231	Yağmur	Yaxır, varan	Baran
232	Yakmak	Acıvinayiş	Pêxistin
233	Yakmak	Veşnayiş	Şewitandin
234	Yalamak	Lêseyiş	Dilêse
235	Yandı	Veşa	Şewitî
236	Yanmak	Veşayiş	Şewitîn
237	Yapabilir	Şeno	Dıkare
238	Yara	Dirbet	Brin
239	Yaralı	Dirbetın	Brindar
240	Yastık	Balışna	Balîf
241	Yatsı	Êre	Esır
242	Yazmak	Nuştış	Nivîsandın
243	Yazı	Nuşte	Nivîs
244	Yenge	Bırarcınya	Jinê bira
245	Yerinde	Herundi	Cîyê xu da
246	Yoğur!	Bı alawı!	Hevîrê çêke
247	Yoğurmak	Alawıtış	Hevîr çêkırın

248	Yok	Çınyo	Tuneye
249	Yürek	Zeri	Dıl
250	Yüzmek	Asnaw	Ajne
251	Yıldırım	Virso	Brûsk
252	Yıldız	Êstare	Stêrk
253	Yırtmak	Dırnayış	Qetandın

Grammer yapısı

Cümle Yapısı

Virâştına rıstan

Çêkirina hevokan

Benim yengemdir.	Bı racıny _a mın a.	Jina birê min e.
Senin acılarınla.	Bı êşanê to ya	Tev êşa te
Ne okuyorsun?	Çıçı wananê?	Çı dıxwini?
Senin kanından bir damla.	Dıropê goni ya to ra	Dilopekî ji xwîna te
Arkadaşlardan	Enbazan ra	Ji hevalan
Onu çal!	Êy /ay bitrawı !	Wîya dızı bike !
Ben dağların eteklerinden aşağı iniyorum.	Ez koyan ser ra yena war.	Ez ji serê çıyan tême xwar.
Siz geldiniz.	Şıma amey?	Hûn hatın?
Siz ne yiyeceksiniz?	Şımayê çıçı wenê?	Hûn çı dıxwın?
Siz nereye gidiyorsunuz?	Şımayê şınê koti?	Hûn dıçın ku?
Nereye gidiyorsun?	Şınê koti?	Dı çı ku?
Kanıma ısıttı.	Goniya mı kerdı germ	Xwîna min germ kir
Biz gideceğiz.	Ma yê şırê.	Em ê herin.
Şimdiden.	Nıka ra	Ji nuha ve (ji ana)
O gelen kimdir?	O kamo yeno?	Ew kîye tê
Yürüyerek (yayan) gitti.	Pay şı	Bi pê çû
Birlikte.	Pê dı	Bı hevra
Baban ne yapıyor?	Piyê to seken o?	Bavê te çı dıke?
Elma ağacı.	Sayer	Dar a sêva
Ne yapıyorsun?	Sekenê?	Çı diki?
Nasılsın?	Seninê?	Çawayi?
Nereden gelisyorsun?	Tı yê koti ra yenê?	Tu ji ku tê?
Senin yanında.	To hetı	Cem te
Badem ağacı.	Vamer	Dar a behiva
Dayı kızı.	Xalkêyna	Qiz xal
Aç değilim.	Zekı ma va	Wek min got
Benim dediğim gibi (şekilde).	Zeki ra	Ji Zeki
Zeki'den.	İna ra	Ji wana
Onlar'dan.	İna yê sekenê?	Ew çı diki?
Onlar ne yapıyorlar.	Ez vêşan niya .	Ez ne birçîme.

Not: Aşağıda Kürtçe'de, Türkçe'de ve dilimizde tabiata ki canlıları, insan vücudunun organlarını, akrabalık adlandırmalarını olduğu gibi aktarıyorum. Çünkü; bu kelimeler ve cümleler dillerin kökenini oluşturuyorlar. Dilbilimciler, dil tezlerini hazırlarken, dilin yapısını oluşturan bu sözcükleride temel alıp dilleri, diyalektleri ve lehçeleri belirlemektedirler.

Mewsê m

Kış	Zımıstan	Zıvıstan
Yaz	Amnan	Havîn
Bahar	Wesar	Bihar

Ganê ma dı namey orxanan

Ter	Arıq	Xuydan
Kaş	Bırwe	Birû
Kirpik	Bıcey	Mîjang
Göz	Çım	Çav
Çene	Çenge	Erzink, Agûşk
Omuz	Doşi	Pî
Diş	Dımdan	Diran
Sakal	Erdeş	Rî, rû
Kemik	Este	Hestî
Kulak	Goş	Guh
Göz yaşı	Hêrs	Rondik, hêsir
Parmak	İngışt	Telî
Kamış, penis	Kırd	Kîr
Vajina, am	Kıs	Quz
Kalın barsak	Loqre	Rovî
Bacak, ayak	Lıng	Pî
Bel	Miyane	Mil
Arka	Paşti	Pışt
Mide, karın	Pize	Zik
Kalp	Qesba	Dil
Baş	Sere	Ser, kele
Burun	Zıncı	Poz
Gönül, kalp	Zeri	Dil
Ağız	Fek	Dev

Wextê roci

Şafak	Sodır	Berbang, Şefeq
Sabah	Şewra	Sibe
Öğlenden önce	Vera Dıhir	Ber bi nîvro
Öğlen	Dıhir	Nîvro
İkindiden önce	Vera êre	Ber bi esir
İkindi	Êre, perroz	Muxrib
Öğleden sonra	Vera şan	Ber bi êvarê
Gece	Şan	Şev
Yarın	Meştı	Do
Dün	Vızêr	Sibe, sibeyî

Asmên

Güneş	Tiji	Ro, tav
Ay	Aşmi	Hîv
Yıldız	Estare	Stêr
Yağmur	Yaxır, varan, varıt	Baran
Kar	Vewır	Berf
Yıldırım	Virso,	Brusk

Meyve, kîhoy u natûri dı namey çıyan

Dağ	Ko	Çîya
Irmak	La	Çem
Nehir	Ro	
Nehir kıyısı	Rover	
Toprak	Érd	Ax, herî
Orman	Mêşe	Darîstan
Buğday	Xele	Genim
Tomatez	Şamık	Firingî
Üzüm	Engur	Tirî
Kavun	Beşila	Kelek, qavûn
Elma	Sa	Sêv
Armut	Mıroy	Hurmî
Badem	Vami	Bihîv, badem
Ot	Vaş	Gîya
Dere otu	Kormit	Dêjnik

Merdımev

Baba	Pi	Bav
Anne	May	Dê
Bacı	Way	Xwışk (xweng)
Yegen	Warza	Zaro xweng
Yegen	Bırazza	Zaro bira
Teyze	Dayzo	Xaltî
Hala	Ém	Met
Yenge	Bıarcınya	Jinê bira
Nışanlı	Waşti/Waşte	Destgirtî
Gelin	Vêyv	Bûk
Amca oğlu	Deza	Pismam
Amca kızı	Dedkêyna	Dotmam
Arkadaş	Embaz (olwaz)	Heval
Kaynana	Vıstewra	Xezûr
Yenge	Xalcıni/Niyaj	Jinxal

Hayvanlar

Tavşan
Tilki
Kurt
At
Tavuk
İnek
Eşek
Fare
Keklik
Kirpi
Akrep
Sıpa
Domuz

Arwêş
Lu/Luwer
Verg
Estor
Kerg
Manga
Her
Merre
Zerec
Diji
Demaşkul
Sipe (céhş)
Xoz

Keroşk
Rovî
Gur
Hesp
Mirîşk
Çêlek
Ker
Mişk
Kew
Jûjî
Eqrep
Caj, kurik
Berez (xenzîr)